

Mennesker med utviklingshemming har rett til et seksualliv og en samlivsform etter eget ønske!

Tekst: Jens Petter Gitlesen, forbundsleder NFU

Mennesker med utviklingshemming tar i liten grad del i den uformelle læringen, der kjæreste-forhold og seksuell utvikling finner sted. Det betyr at disse har behov for systematiske tiltak for å legge til rette for en trygg og god identitetsutvikling. Det er behov for offentlige styringsdokumenter som setter teamet seksualitet på dagsorden, som motvirker taushet og diskriminering av mennesker med utviklingshemming. Det må iverksettes tiltak som sikrer at foreldre får tilstrekkelig informasjon, at tjenesteytere og pedagogisk personell får tilstrekkelig kompetanse.

Seksualitet og tabu

Norsk Forbund for Utviklingshemmede (NFU) har vært en rimelig klar forkjemper for at menneskerettighetene også skal gjelde mennesker med utviklingshemning: Mennesker med utviklingshemning skal ha rett til de samme livsforholdene som andre innbyggere. De som er avhengig av bistand og tilrettelegging for å oppnå en slik likeverdighet, har rett på det.

Landsmøtet i 1983 vedtok ti prinsipper som uttrykker NFU sine politiske holdninger. Prinsippene finner en på NFU sine nettsider. Ordlyden i prinsippene er endret flere ganger. Med ett unntak er prinsippene innholdsmessig de samme i dag som i 1983.

Prinsipp nr. 7 sier at «Voksne mennesker med utviklingshemning har rett til et seksualliv og en samlivsform etter eget ønske».

I stortingsmelding 47 (1989-90) «*Om gjennomføring av reformen for mennesker med psykisk utviklingshemning*» beskrives målsetninger i politikken overfor mennesker med utviklingshemning. Stortingsmeldingen beskriver de fleste livsområder, men den beskriver ikke seksualitet.

'Den seksuelle revolusjon' tidfestes til 1960 og 70-tallet. Den var begynnelsen på en langt større åpenhet rundt seksualitet og en mye enklere tilgangen til prevensjonsmidler. Mennesker med utviklingshemning, har ikke tatt del i denne utviklingen på samme måte som den øvrige befolkningen. De befinner seg kanskje i en situasjon som kan sammenlignes med den situasjon som befolkningen forøvrig var kommet i på 1970-tallet?

Med tiden har tabuer bleknet. NFU var tidlig ute, ikke minst takket være tidligere landsstyremedlem Grete Rønvik sitt arbeid med å sette seksualitet på dagsorden. Utviklingshemning og seksualitet har begynt å komme inn i offentlige dokumenter, men politikkkfeltet henger langt tilbake, sammenlignet med situasjonen for den øvrige befolkningen. På tiltaksfeltet, er det vanskelig å finne systematiske tiltak knyttet til seksualitet.

Seksualitetsbegrepets innhold

Seksualitetsbegrepet er mye diskutert blant fagfolk. I denne diskusjonen inngår ulike former for seksualitet, som samleie og onani og ulike syn på forholdet mellom seksualitet og forelskelse. Diskusjonen om seksualitet inneholder også temaene seksualisert vold og overgrep.

I arbeidet med dette relativt lite utviklede fagfeltet, seksualitet og utviklingshemning, er det viktig å ikke ha for stramme, generelle definisjoner. Det kan ekskludere vesentlige temaområder som må diskuteres.

Seksualitet og læring

Seksualitet og seksuell atferd har vesentlige kulturelle, sosiale og etiske dimensjoner. De rådende forhold læres i stor grad i det sosiale fellesskapet. Lærevansker er nærmest synonymt med utviklingshemning. Seksuell atferd er i liten grad offentlig, og kommunikasjonen knyttet til seksuell atferd er ofte lite konkret. Denne type adferd består av vage signaler hvor både kroppsspråk og tale benyttes. Mange personer med utviklingshemning har utfordringer med kommunikasjon, og

spesielt vag og sammensatt kommunikasjon. Når personer med utviklingshemning i liten grad inngår i de ordinære sosiale systemene, blir læringsbetingelsene dårligst for dem som har størst behov for gode læringsbetingelser.

Foreldre og selvbestemmelse

De fleste foreldre er konservative i forhold til sine barn. Vi godtar selvsagt at barna skal bli voksne. Uavhengig av barnas alder, vil foreldrene ofte fortsette sine forsøk på velmenende styring av egne barn. Den kampen taper alltid foreldrene. Det er nok svært uvanlig at ungdom involverer foreldrene i sitt eget seksualliv. For ungdommer med utviklingshemning kan det forholde seg motsatt. Foreldrene kan styre dem gjennom hele ungdommen og langt inn i voksenlivet. Mange vil ikke være i stand til å etablere et seksualliv uten at foreldre eller andre sikrer en tilrettelegging.

Det er liten tvil om at tabuene fortsatt råder, selv om ingen kjenner det fulle omfanget. Det er all grunn til å tro at svært mange unge ikke opplever tilstrekkelig tilrettelegging til å kunne leve ut sin seksualitet. Enkelthistorier forteller at det fortsatt synes å være foreldre som mener at prevensjon ikke er aktuelt for personer med moderat utviklingshemning. Kjæresteforholdet kan begrenses til å holde hverandre i hånden. Imidlertid er foreldrene og personene med utviklingshemning den minst profesjonelle parten. Både personer med utviklingshemning og foreldrene kan ha store behov for opplæring og bistand.

Seksualitet som problematferd

Når NFU kontaktes, er det oftest for å søke hjelp og bistand. Våre erfaringer er lite representative for alle med diagnosen utviklingshemning, men fanger trolig godt opp typiske utfordringer. Mange av forholdene er slike som ligger i grenselandet for hva en vil definere innenfor seksualitetsbegrepet. Er f.eks. det å spre nakenbilder av kjæresten via mobiltelefon knyttet til seksualitet? Overdreven onani i offentlighet er utvilsomt knyttet til seksualitet. Det å bruke opp en mager trygd på sextelefoner, er nok ofte seksuelt motivert. Blotting og seksuelt samkvem uten gjensidig samtykke er andre eksempler på uheldige episoder.

Mange personer med utviklingshemning har trolig først og fremst negative erfaringer knyttet til seksualitetsfeltet. Forholdet blir ikke bedre av at det ikke er en klart definert instans som kan bidra med kompetanse for å løse utfordringene.

Forekomsten av ulike seksuelle legninger og dobbeldiskriminering

Samfunnets aksept og forståelse av homoseksualitet og andre ikke heteroseksuelle holdninger er blitt langt større de siste tiårene. En bør absolutt spørre om det er like akseptabelt eller like lett for mennesker med utviklingshemning å i det hele tatt ha en seksualitet og spesielt en ikke- heteroseksuell legning. Basert på egne usystematiske erfaringer, synes det å være svært liten utbredelse av ikke- heteroseksuelle legninger blant personer med utviklingshemning. Det kan være mine erfaringer er feil. Det kan være at forhold knyttet til utviklingshemning

medfører mindre utbredelse av ikke heteroseksuelle legninger, men det kan også være at seksualitet er en spesielt stor utfordring for mennesker med utviklingshemning og at de med ikke-heteroseksuell legning har spesielt store tilleggsutfordringer.

Tanker om løsninger

Det er vanskelig å se noen enkel løsning som skal kunne fjerne det meste av utfordringer. De meste av positive tiltak vil være knyttet til opplæring, informasjon og kunnskap. Når en stort sett mangler det meste av tiltak, bør nær sagt alle tiltak hilses velkommen.

Seksualitet blant personer med utviklingshemning er knapt omtalt i noen offentlige styringsdokumenter. Skal en ha en politikk på feltet, kreves slike dokumenter.

Foreldre kan ha behov for informasjon og opplæring i det å forholde seg til barnets utvikling av seksualitet, selvbestemmelse, tilrettelegging og veiledning.

I henhold til læreplan i naturfag for 8. til 10. trinn i grunnskolen er mål for opplæringen i emnet «Kropp og helse» blant annet at elevene skal kunne drøfte problemstillinger knyttet til seksualitet,

ulik seksuell orientering, prevensjon, abort og seksuelt overførbare infeksjoner mm. Elever med utviklingshemning har i all hovedsak fritak fra læreplanen. Det er svært sjelden at seksualundervisning inngår i elevens individuelle opplæringsplan. Den mangelfulle opplæring er delvis en konsekvens av at heller ikke pedagogene eller spesialpedagogene kjenner til utfordringene på feltet.

Utviklingshemning og seksualitet er forhåpentligvis en problemstilling som vil få sterkere fokus i fremtiden. Skal utfordringene reduseres, må det utformes offentlige styringsdokumenter.

Vi har strukturer vi kan bygge på. Det finnes profesjoner og institusjoner som kan ivareta de ulike oppgavene. Vi kan benytte pedagogene, spesialpedagogene, vernepleierne, psykologene, helsesøstrene og sosialarbeiderne. En bør benytte skolen, profesjonsutdanningene, habiliteringstjenesten og andre allerede eksisterende strukturer. Et første skritt som kan iverksettes umiddelbart, er at også elever med utviklingshemning får den seksualundervisningen som læreplanen sier at de skal ha. Her har Utdanningsdirektoratet en jobb å gjøre. ●●●